

СТАНОВИЩЕ

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор” по докторска програма „Икономика и управление (Търговия)” в Стопанска Академия „Д.А. Ценов” - Свищов

Изготвил становището: доц. д-р **ДОБРИН ГАНЧЕВ ГАНЧЕВ**

Технически университет – Габрово, катедра „Социални и стопански науки”,

Научна специалност: „Икономика и управление”

Основание за написване на становището: съгласно заповед № 1302/11.12.2024 г. на Ректора на СА „Д. А. Ценов” - Свищов

Автор на дисертационния труд:
ТОНЯ ТОДОРОВА ПЕТРУШЕВА

Тема на дисертационния труд:
„ИЗСЛЕДВАНЕ ВЛИЯНИЕТО НА ТЪРГОВСКИТЕ ФОРМАТИ ВЪРХУ ПОТРЕБЛЕНИЕТО НА БЪРЗООБОРОТНИ СТОКИ“

I. Общо представяне на дисертационния труд

Представеният за становище научен труд обхваща 222 страници. Състои се от въведение, три глави и заключение, приложения. В дисертационната разработка са включени таблици с общ брой 41 и фигури с общ брой 47. Библиографската справка обхваща 162 източника на английски, български и руски езици.

Темата на дисертацията е посветена на актуален и съвременен от теоретична и практическа гледна точка икономически проблем. Актуалността на изследването е продиктувано от динамиката на развитието на сектора на търговията в страната, от нарастващото влияние, което търговските формати, взети в тяхното многообразие, имат върху структурата на потреблението и потребителския избор.

Във въведението са формулирани предметът, обектът, основната изследователска теза, целта, задачите, методите и ограничителните условия, свързани с дисертационното изследване.

Обект на изследване в настоящия дисертационен труд са потребителите на бързооборотни стоки в страната, осъществяващи покупката и потреблението в домакинството.

Предмет на изследване е потреблението на бързооборотни стоки, детерминиращо се от влиянието на търговските формати и други фактори на потребителското поведение.

Основната изследователска теза, която защитава докторанта е, че в структурата на потреблението бързооборотните стоки заемат значителен относителен дял и тяхната покупка и потребление в домакинството се определят от влиянието на различни детерминанти, предлагани от търговските формати, както и от други фактори.

Основната цел на дисертационния труд е, чрез анализиране и систематизиране на теоретико-методологични и емпирични проучвания за мястото на бързооборотните стоки в структурата на потреблението да се *апробира и адаптира* в определена степен модел за изследване влиянието на търговските формати върху потреблението на бързооборотните стоки на равнище домакинство.

Постигането на целта е осъществено чрез решаването на пет конкретни изследователски задачи.

В съответствие с целта на изследването са приети шест важни ограничителни условия.

II. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд

В първата глава докторантът изследва основни икономически категории. Разглежда стоката в исторически аспект и ни запознава със съществуващи класификации на стоките. Според него понятието „потребителски стоки“ има важно значение за изясняване на едно от базисните понятия в настоящата разработка - „бързооборотни стоки“ (стр. 12). Извършва систематизация на базови характеристики на „бързооборотни стоки“ от различни автори. Дефинира категорията бързооборотни стоки на основата на проучените източници.

Проследява еволюционното развитие на търговските формати. Извършва систематизация на дефинициите за същността на понятието „търговски формат“ като отбелязва съответните изследователски акценти и виждания на изследователите. Разработва своя собствена дефиниция за търговски формат.

Разглежда и систематизира основни групи фактори за типологизиране на търговските формати (стр. 39). Извършва класификация на търговските формати на базата на различни критерии и във различни „проекции“. Обособява три категории на търговските формати, които характеризира с изключително голяма прецизност. Акцентът е поставен върху профила на потребителя, търсените цена, асортимент, удобство и качество на услугата, както и на базови детерминанти на тяхното решение за покупка и алтернативни избори. Извършва анализ на значими и базови фактори при избора на търговски формат. Прави систематизация на

базовите фактори въз основа на проучена специализирана литература. На тази основа извършва интерпретация на съществуващи изследователски акценти.

Докторантът прави обобщението, че по своята същност потребителското поведение при избора на търговски формат е съвкупен процес от вътрешни и външни проявления под влияние на икономически, социални, демографски и психологически променливи, както и от оценки, последващи от направена покупка.

Във втора глава докторантът представя методологическите основи на своята научна разработка. Акцентът е поставен върху подходите за изследване потреблението на бързооборотни стоки и избора на търговски формат. Необходимо е да се отбележи, че извършената систематизация на по значими подходи за характеризирание на потреблението на бързооборотни стоки и избора на търговски формати спомага за по-доброто и целенасочено групиране на определени категории детерминанти, свързани с изследователския процес.

Докторантът изследва моделите на поведение на потребителите като приема, че основната функция на потребителските модели е да разкриват факторите, които влияят върху избора на потребителите и по този начин се изясняват етапите на процеса на вземане на решение за покупка. В резултат на задълбоченото проучване се постига обобщено дефиниране на самата същност на моделите. Обособява три етапа, които органично се интегрират във възприетата методологическа рамка.

Разработеният модел отчита основни специфични черти на моделите на потребителско поведение, съблюдавайки характеристиките на отделните типове търговски формати и подлага на анализ определени детерминанти на потребителското поведение. Неговата полезност се проявява в идентифициране на общи тенденции, регионални сходства и различия на равнище домакинство.

Третата глава е посветена на резултатите от проведените практически проучвания. Докторантът прави аналитично проучване на сектора на бързооборотните стоки в нашата страна. Обособява две големи групи фактори, влияещи върху търговията, като едната група от тях е с позитивно въздействие, а другата група – с негативно въздействие върху търговията с бързооборотни стоки. Също така отчита влиянието на промените в структурата на търговските обекти според тяхната големина, като се забелязва увеличаване на тези със среден и голям размер, и намаляване на малките предприятия и микропредприятията.

Изследваната проблематика е пречупена на първо място през призмата на сектор G „Търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети“ според Класификатора на икономическите дейности (КИД - 2008), част от който съставлява подсектора на бързооборотните стоки (стр. 121). На второ място преимуществено се систематизират и анализират данни за

основни търговски формати от типа супер- и хипермаркети. Развитието и модернизацията сочат увеличаване на тези търговски обекти със среден и голям размер, и намаляване на малките и микропредприятията. Това довежда ръст на инвестициите и приток на чуждестранни капиталовложения.

Докторантът проследява в динамика ключови индикатори, за основните икономически резултати за периода 2012-2022 г. Извършва сравнителен анализ между двата типа магазини – специализирани и неспециализирани (стр. 127). Направена е констатацията, че промените в големината на търговските обекти се дължи на търговските вериги, функциониращи с различни формати.

Необходимо е да се отбележи, че за характеризиране на състоянието и тенденциите на развитие на подсектора на бързооборотните стоки преимуществено се обработват и анализират данни за основните търговски формати – супермаркети и хипермаркети. Субектите, които са от подкатегорията производители на едро, респективно дистрибутори на бързооборотни стоки не се включват в изследването. Големите търговски формати отчитат 52% от размера на анализирания пазар, а по-малките търговски формати – на около 36% през 2022 г.

С помощта на корелационно-регресионен анализ е изследвана зависимостта между разходите за храна и безалкохолни напитки и располагаемия доход на домакинствата. Докторантът проследява в динамика основни финансови показатели на търговските вериги (супермаркети и хипермаркети) – Кауфланд, Лидл, Т-маркет, Лидл, Билла и Фантастико.

Представя модел за изследване на влиянието на търговските формати на базата на резултатите от направеното анкетно проучване, структурирано на няколко етапа. На основата на определена методологична рамка се извършва проучване в две области – Бургас и Велико Търново, като е насочено към предпочитанията и навиците при потребление на бързооборотни стоки на равнище домакинство.

Поставя акцент на ключовата икономическа детерминанта на потреблението на бързооборотни стоки – потребителския разход на седмица, който извършват домакинствата. Анкетното проучване има комплексен характер и е проведено в много и разнообразни „проекции“.

Извършен е дисперсионен, регресионен и корелационен анализ на данни за изследване на зависимости на месечния разход за покупка на бързооборотни стоки в домакинството. На базата на множествена линейна регресия и корелация с използването на подходящ софтуер се анализира зависимостта на месечния разход от два фактора – располагаем месечен доход на домакинството и възрастта на респондентите.

В третия етап докторантът прави своите изводи и обобщения. Полезността трябва бъде насочена към бъдещи политики на развитие на

бизнеса на изследваните търговски формати, отчитащи потребителските изисквания. Прави конкретни структурирани препоръки за развитието на потреблението на бързооборотни стоки на основа на съблюдаване на получените резултати при апробирането на Модела. Формира подробни препоръки за подобряване на цялостната търговска дейност на изследваните търговските формати. Проучени са иновативните им практики. Формулира четири извода, в които синтезира резултатите от своята изследователска работа.

Изследователският инструментариум включва исторически, дескриптивни, индуктивни, дедуктивни и други методи. Прилагат се аналитични методи, като: синтетичен, сравнителен, дисперсионен анализ, регресионен и корелационен анализ за изследване на връзки и зависимости. При анализа на данните се използват статистическият софтуерен продукт IBM SPSS Statistics (Statistical Package for the Social Sciences) и програмата Excel.

Езикът и стилът показват задълбочено познаване на специфичната терминология в изследваната научна област.

Представеният **автореферат** в обем от 41 стандартни страници отразява в необходимата степен структурата и съдържанието на разработения дисертационен труд. Към автореферата са приложени шест публикации – една студия и пет доклада. Всичките са разработени самостоятелно. Авторефератът е съставен на български и английски езици.

Постигнатите от докторанта научни резултати и представената декларация дава увереност за самостоятелните научни изследвания и не поставя под въпрос коректността на разработения труд.

Необходимо е да бъде оценена по достойнство и ролята на научния ръководител – доц. д-р Симеонка Петрова, в процеса на изследователската разработка.

III. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд

Разработеният дисертационен труд е изпълнил поставената цел и изследователските задачи. Могат да бъдат открити следните по-важни научни и научно-приложни приноси:

1. На базата на теоретична интерпретация, обобщаване и синтезиране на научни съждения за бързооборотните стоки е обоснована тяхната значимост в структурата на потреблението и е обогатено съществуващото знание чрез изведени автори дефиниции.

2. Въз основа на проучване на фундаментални подходи, модели и фактори на поведението на потребителите при избора на търговски формат и покупката на бързооборотни стоки са структурирани детерминанти със значим икономически, демографски, психологически, социален, културен и маркетингов характер.

3. Конструирана е методологична рамка и е предложена и аргументирана последователност от етапи на модел за изследване влиянието на търговските формати върху потреблението на бързооборотни стоки в резултат на систематизирано и критично анализиране на съществуващи теоретични постановки

4. При съблюдаване на изследователските резултати, получени от емпиричното пробирание на предложения модел, са формулирани препоръки за развитие потреблението на бързооборотни стоки при отчитане влиянието на търговските формати

IV. Въпроси по дисертационния труд

1. Как промяната на ценностите повлиява на промяната на потребителското поведение?

2. В какво се изразяват индуцираните третични ефекти в подсектора на бързооборотните стоки?

V. Обобщена оценка на дисертационния труд и заключение

В заключение смятам, че представеният за защита дисертационен труд отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото приложение и Правилника за прилагане на Закона в СА „Д. А. Ценов“.

Това ми дава основание да поставя положителна оценка и да препоръчам уважаемите членове на научното жури да гласуваме за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по докторска програма „Икономика и управление (търговия)“ на докторант Тоня Тодорова Петрушева.

Дата:
03.02.2025 г.
гр. Габрово

Изготвил становището:

(доц. д-р Добрин Ганчев)